

UMEÅ UNIVERSITET
Statsvetenskapliga institutionen

Att lära av varandra: Studie- och yrkesvägledning på två vägledningscentra i Sverige och Danmark

Uppsats för C- seminariet i statsvetenskap vid Umeå universitet
Examensarbete 15 hp, Vårterminen 2012
Studie- och yrkesvägledarprogrammet
Meg Gezelius

Sammanfattning

Detta är en jämförande studie mellan en vägledningscentral för gymnasieungdomar i en större stad i Sverige och en vägledningscentral för gymnasieungdomar (s.k. Studievalg) i en större stad i Danmark. Syftet har varit att utifrån kvalitativa intervjuer jämföra och se eventuella skillnader mellan det danska och det svenska systemet och att se hur studie- och yrkesvägledarna i respektive land beskriver studie- och yrkesvägledningens utformning på vägledningscentralen, sin yrkesroll och arbetssituation. Studiens resultat visar att den största skillnaden mellan de båda vägledningscentralerna och länderna har att göra med hur verksamheten är organiserad, finansierad och styrd. I Danmark finns det en statlig vägledningslag som styr studie- och yrkesvägledningen. I Sverige finns centrala styrdokument, men kommunerna har huvudansvaret för studie- och yrkesvägledningen. Viktiga slutsatser är att det finns en koppling mellan hur de tillfrågade studie- och yrkesvägledarna upplever sin arbetssituation och hur organisationen och styrningen på respektive vägledningscentral ser ut. Den starka statliga styrningen av studie- och yrkesvägledningen i Danmark gör att studie- och yrkesvägledarna upplever organisationen av vägledningscentralen och sina arbetsuppgifter som mycket tydliga. I Sverige upplever respondenterna att det finns en brist på kännedom om studie- och yrkesvägledningens roll i gymnasieskolan och de måste själva kommunicera ut sin roll.

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.1	Syfte och frågeställningar	6
1.2	Disposition	7
2	Tidigare forskning	8
2.1	Kvalitet i studie- och yrkesvägledningen	8
2.2	Vägledning i en tid av decentralisering och avreglering	11
3	Bakgrund	12
3.1	Kommunaliseringen av skolan	12
3.2	Sverige	13
3.3	Danmark	14
4	Teoretiska utgångspunkter	14
4.1	Den rationella modellen för politiskt beslutsfattande	14
4.2	Implementering av policy	15
4.3	Betydelsen av skillnader i den politiska kulturen	16
5	Styrning av studie- och yrkesvägledning i Sverige och Danmark	19
5.1	Styrdokument	19
6	Metod	21
6.1	Urval	22
6.2	Etiska överväganden	23
6.3	Genomförande av intervjuerna	24
6.4	Bearbetning och analys	24
7	Resultat av intervjuer	26
7.1	Respondenternas syn på sin arbetssituation	26
7.2	Respondenternas syn på för- och nackdelar med jobbet	27
7.3	Chefernas syn på hur verksamheten är organiserad	28
7.4	Respondenternas syn på om verksamheten är integrerad i skolan	28
7.5	Respondenternas syn på hur verksamheten finansieras	28
7.6	Respondenternas syn på vilka styrdokument som styr verksamheten	29
7.7	Respondenternas syn på vilka styrdokument som styr dem i deras vardag	29
7.8	Respondenternas syn på dilemman som de upplever	30
7.8.1	Individen kontra staten	30

7.8.2	Tidsaspekten.....	30
7.8.3	Svårigheter förknippade med yrket i sig.....	30
7.8.4	Brist på kännedom om vägledningens roll.....	30
7.8.5	När kommunens och vägledningens mål krockar.....	31
8	Redovisning av material, analys och diskussion.....	32
8.1	Fråga 1: Hur är studie- och yrkesvägledningen organiserad och utformad på de undersökta vägledningscentralerna ?.....	32
8.2	Fråga 2: Hur beskriver de sina yrkesroller och arbetsförhållanden?	33
8.3	Fråga 3: Vilka skillnader finns mellan vägledarna, vägledningscentralerna och länderna?.....	34
9	Avslutning.....	38
9.1	Slutdiskussion	38
9.2	Förslag på vidare forskning	40
10	Käll- och Litteraturförteckning.....	42
11	Bilaga 1	45

1 Inledning

Med anledning av att det under studie- och yrkesvägledarutbildningen vid Umeå Universitet flera gånger hävdats i kurslitteraturen att Danmark ligger långt framme när det gäller studie- och yrkesvägledning, jämfört med Sverige, anser jag att det är viktigt att bidra med ny aktuell kunskap inom området. Det verkar också som att det forskas mycket på detta område i Danmark. Ministeriet for Born og Undervisning skriver om allt som rör de senaste nyheterna inom utbildning och studie- och yrkesvägledning på sin hemsida <http://www.eng.uvm.dk/>. Där kan man bl.a. läsa i *Guidance in Education – the educational guidance system in Denmark* (2008) om hur studie- och yrkesvägledningssystemet ser ut i Danmark. I OECDs översikt över studievägledningen i Danmark framgår att Danmark är ganska ensam om att ha en specifik lagstiftning om studie- och yrkesvägledning (*OECD Review of Career guidance policies- Denmark*, 2002, s.4).

I Sverige har däremot Lärarnas Riksförbund m.fl. riktat kritik mot en studie- och yrkesvägledning med stora brister. I en artikel med rubriken *Studievägledning får kritik* (SvD, 6 juli 2011) hävdar man att fyra av tio ungdomar får för lite eller ingen vägledning enligt en ny undersökning. Okunskap bland skolledare och dåligt utbildade vägledare är orsaken, enligt Monica Johansson – Thor styrelseledamot i Lärarnas Riksförbund (SvD, 6 juli 2011).

En vägledning med brister är ett problem för framför allt de ungdomar som inte får den vägledning som de så väl behöver. Det är också ett problem för studie- och yrkesvägledarna som yrkesgrupp. Om inte vägledning kan genomföras på ett professionellt sätt sjunker yrkets status och tilltron till denna yrkesgrupp minskar. I dessa föränderliga tider när allt fler val ska göras allt tidigare behövs en professionell och välutbildad studie- och yrkesvägledargrupp som tillåts genomföra sina arbetsuppgifter på ett tillfredsställande sätt.

Jag anser att det är angeläget att undersöka detta närmare. Kanske kan vi lära oss något av vårt grannland i söder? Jag tror att vi kan ha utbyte av varandra och tillsammans arbeta för att vägledningens villkor synliggörs och förbättras i våra respektive länder. För att göra detta behöver vi först kunskap om hur situationen för och organisationen av studie- och yrkesvägledare ser ut i Danmark och i Sverige.

Det känns viktigt och intressant av flera anledningar; utifrån en yrkesmässig och samhällelig

synvinkel är det viktigt att förbättra organisationen av studie- och yrkesvägledare i Sveriges kommuner. Det är också av stor betydelse att vägledare känner att de har bra arbetsvillkor på sin arbetsplats och kan utöva sitt yrke på bästa möjliga sätt. Eleverna har rätt att få tillgång till bra vägledning genom hela grundskolan och gymnasiet, tycker jag.

Utifrån ett EU-perspektiv är det nödvändigt att vi i vårt land organiserar och bygger upp en studie- och yrkesvägledning som ”håller måttet”. Det är en viktig del för att kunna bidra till det livslånga lärandet. I *Ett europeiskt område för livslångt lärande (2009)* framgår att detta livslånga lärande är viktigt för att främja konkurrenskraften i en kunskapsbaserad ekonomi. Det finns ett policynätverk för livslång vägledning (ELGPN), som syftar till att utveckla studie- och yrkesvägledning inom EU. Skolverket ansvarar för Sveriges representation i ELGPN under åren 2011-2012. Syftet med denna representation är att Skolverket ska bidra med erfarenheter från det nationella arbetet för att utveckla kvaliteten i livslång vägledning, och att informera om det internationella utvecklingsarbetet i Sverige (Skolverket).

Utifrån en pedagogisk synvinkel är det viktigt att vi diskuterar och funderar över hur vi vill att studie- och yrkesvägledningen i Sverige ska se ut. Vad kan vi förbättra? Vad kan vi lära oss av situationen i Danmark? I Danmark finns en statlig vägledningslag som infördes 2003. Den reglerar hur vägledningen ska se ut i hela landet och är ett mycket viktigt styrdokument.

Kvalitet i studie- och yrkesvägledningen är ett ämne som ständigt debatteras i Danmark. Det finns forskare som ägnar sig åt detta i Sverige också, men man kan fråga sig om det diskuteras tillräckligt i Sverige. Om detta inte är fallet kan förhoppningsvis detta arbete bidra till att en diskussion inleds, och att ämnet får mer fokus. Vad menar man med ”kvalitet” i studie- och yrkesvägledningen? Denna fråga ämnar jag undersöka närmare och förhoppningsvis belysa från flera perspektiv i denna uppsats. Min avsikt är att bidra med ny kunskap genom att redovisa tidigare forskning och analysera uttalanden från mina intervjuer. På så vis kan vi få reda på om utvecklingen inom studie- och yrkesvägledningen i Danmark och Sverige utvecklas i positiv riktning eller inte.

1.1 Syfte och frågeställningar

Mot bakgrund av påtalade brister i det svenska systemet jämfört med det danska, är studiens syfte att jämföra och se skillnader mellan det danska och det svenska systemet, se hur studie- och yrkesvägledare i respektive land och deras respektive chef, beskriver studie- och

yrkesvägledningens utformning på vägledningscentrat, sin yrkesroll och arbetssituation.

Utifrån detta syfte har jag formulerat följande forskningsfrågor:

1. Hur är studie- och yrkesvägledningen organiserad och utformad på de undersökta vägledningscentralerna ?
2. Hur beskriver de intervjuade sina yrkesroller och arbetsförhållanden?
3. Vilka skillnader finns mellan de intervjuades uppfattningar, vägledningscentralerna och ländernas system?

Utifrån ovanstående frågeställningar har jag formulerat de intervjufrågor som finns på bilaga 1.

De teorier som jag kommer att använda mig av för att analysera mina frågeställningar och koppla till mina resultat är: Den rationella modellen för politiskt beslutsfattande som ställs mot Implementering av policy och en teori som handlar om den politiska kulturen.

1.2 Disposition

Härnäst följer kapitel 2, där jag tar upp tidigare forskning som anknyter till ämnet. Kapitel 3 tar upp en bakgrund till forskningsområdet. Kapitel 4 handlar om teoretiska utgångspunkter. Kap.5 tar upp styrning av studie- och yrkesvägledningen i Sverige och Danmark. Kapitel 6 tar upp val av metod. Kapitel 7 innehåller resultat av intervjuer. Kapitel 8 innehåller redovisning av material, analys och diskussion. Kap. 9 innehåller en avslutning. Kap. 10 innehåller avslutningsvis en käll- och litteraturförteckning.

2 Tidigare forskning

2.1 Kvalitet i studie- och yrkesvägledningen

Hur fungerar vägledningen i Sverige och i Danmark enligt forskning inom området studie- och yrkesvägledning? Jag kommer fortsättningsvis att ta upp några exempel på detta.

Inledningsvis kan man säga att de politiska argumenten för att förbättra kvaliteten i vägledningen är desamma i Danmark och Sverige, dvs. färre avhopp och felval och en mer effektiv utbildning. Det har skrivits ett antal artiklar om kvalitet i studie- och yrkesvägledningen av såväl svenska som danska författare. En man som forskat mycket inom området är Peter Plant, lektor vid Danmarks pedagogiska universitet i Köpenhamn, och ofta anlita i internationella sammanhang. Han har i många år varit Nordens representant och vicepresident i den internationella vägledarföreningen, IAEVG, och han är hedersmedlem på livstid i Sveriges vägledarförening. Här nedan följer utdrag ur en av hans artiklar med titeln ”Partnerskap för kvalitet i vägledningen”:

Efter att ha läst Skolverkets utvärderingsrapport *Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorienteringen inom grundskolan* (2007), drar han slutsatsen att det svenska decentraliserade styrsystemet är alltför decentraliserat. Alltför stora skillnader finns mellan olika kommuner och skolor. Vägledaren innehar ofta en specialistfunktion, vilket är svårt, eftersom man då som vägledare inte har några kollegor eller nätverk att stödja sig mot och man får kämpa sig in i organisationen. Det behövs en organisation som driver vägledningsfrågor kommunalt och tvärkommunalt för att vägledningen ska kunna utvecklas på skolorna. Plants erfarenhet är att det behövs en särskild organisation som driver de vägledningsprofessionella frågorna. Att få plats som en extern expert på skolorna är inte lätt, men det är emellertid den väg som Danmark har valt. (Plant, 2007).

Den statliga vägledningslag som infördes i Danmark 2003 och reviderades 2008 innebar flera viktiga förändringar. Bland annat innebar den att de vägledare som fanns ute på skolorna fick se sina arbetsuppgifter begränsade till den utbildning som eleverna bedrev ute på gymnasieskolorna, och kallades nu för gennemførselvejledere. När det gäller frågor om högre studier skulle de besvaras av en annan extern expert, som också var studie- och yrkesvägledare, och var anställd av ett lokalt vägledningscentrum (Studievalg) som vissa dagar skulle tjänstgöra ute på skolorna. Denna person kallades för studievalgmedarbejder i Danmark. Denna reform innebar att många vägledare på gymnasieskolorna protesterade eller

sade upp sig eftersom de tyckte att de gjorde ett tillräckligt bra jobb.

Idag har de externa vägledarna från Studievalg i hög grad funnit sin plats ute på skolorna och situationen har förändrats till det bättre. Studie- och yrkesvägledarna som dagligen arbetar på gymnasieskolorna accepterar och respekterar de studie- och yrkesvägledare som kommer från Studievalg. Många studie- och yrkesvägledare och elever anser att kvaliteten på studie- och yrkesvägledningen har höjts. Anette Nielsen, tidigare gymnasielärare i tyska och idrott, nu vägledare på Studievalg i Fyn, beskriver på ett tydligt sätt hur vägledningen på Studievalg bedrivs och hur man kan resonera kring kvalitet i vägledning, sett utifrån olika perspektiv. Bland annat beskriver hon hur eleverna har inflytande på vägledningen på gymnasieskolorna genom s.k. cirkelgrupper där representanter för skolans ledning, elevrepresentanter, en s.k. gennemførselvejledere och representanten från Studievalg som är knuten till skolan ingår. I detta forum kan man sedan diskutera innehåll, form och tidsaspekter när det gäller vägledningen. När det gäller kvalitet i vägledningen menar Nielsen att man kan utgå från vissa kvalitetsparametrar som man också tillämpar och har i åtanke när man utformar Studievalgs dagliga verksamhet. Det handlar t.ex. om att:

- Centrat är inrett på ett överskådligt sätt så att de vägledningssökande själva kan hitta information.
- Centrat är tillräckligt stort så att man kan gå runt i lugn och ro utan att bli störd av andra vägledningssökande eller personal.
- Man kan få samma vägledning på telefon om man bor långt bort från centrat.
- Man kan förvänta sig ett snabbt svar via e-mail på enklare frågor om man inte kan komma till centrat.
- Centrat har öppettider som gör att man som vägledningssökande kan komma utan att bli tvungen att ta ledigt från arbetet eller skolan. (Nielsen, 2005)

Plant menar att man i Danmark har återkoppling till styrsystemen som en definition av kvalitet i vägledningen. En debatt om kvalitet i olika styrsystem, centralisering kontra decentralisering har förts i Danmark. Det danska "ministeriet" vill gärna centralisera mera, med flera mätningstrinstrument och handböcker. På kommunal och regional nivå är man inte intresserad av detta (Plant, 2007) Plants ståndpunkt är att man måste agera på flera nivåer samtidigt när man skall jobba med kvalitet. Svensk vägledning skulle behöva fokusera på flera arenor. För att utveckla kvaliteten i vägledningen behöver vägledarna ingå som en del av ett större organisations-partnerskap. Det handlar om att jobba med större grupper, organisationer, med hela skolan, lärargrupper med flera.. Ett av många svar på

kvalitetsutveckling av vägledningen i skolan kan vara att gå in i konkreta projekt, starta pedagogiska utvecklingsarbeten. Peter ställer frågan ”Vill svenska vägledare vara med i det pedagogiska utvecklingsarbetet ute på skolorna?” (Plant, 2007, s.1) Vidare hävdar Plant att det är viktigt att arbeta med undervisningsbaserad vägledning och vägledningsbaserad undervisning. I de flesta ämnen finns det många sammanhang där man kan lyfta fram valkompetens på olika nivåer. Valkompetens eller kunskaper i val och väljande har också diskuterats av svenska forskare. Uppenbarligen är det en kompetens som både svenska och danska forskare anser är viktig att utveckla för ungdomar i dagens samhälle (Plant, 2007).

Skolverket (2007) har publicerat artikeln ”I väntan på de politiska initiativen” som bygger på en intervju med Sussi Thuré på temat Kvalitet i studie- och yrkesvägledningen – vad är det? Personen ifråga har lång erfarenhet inom vägledningsområdet och har arbetat både i Sverige och utomlands. Med utgångspunkt i gällande läroplaner, är för Thuré det väsentliga i studie- och yrkesvägledningens innehåll att eleverna ska få kunskaper i val och väljande. Det kan också benämnas som karriärkunskap och karriärvägledning med en modern term. Det som Thuré önskar är att få större öppenhet på alla nivåer liksom ett internationellt samarbete för att på så vis få upp frågorna om kvalitet i vägledningen på dagordningen. Hon vill också att vi diskuterar vad vi vill med skolans studie- och yrkesvägledning. Om grundskolans vägledning är till för att eleverna ska välja rätt gymnasieskola, kan det då benämnas som god/hög kvalitet? Fler än vägledarna behöver delta i denna viktiga diskussion, till exempel lokalpolitiker. Det behöver skapas regionala mötesplatser för att diskutera detta. Enligt Thuré finns det ett nationellt råd i många västländer idag. Det är en mötesplats för forskning, politik och näringsliv där man diskuterar vad som behöver utvecklas inom vägledningsområdet (Thuré, 2007) Fortsättningsvis ställer hon följande fråga: Ska vi ägna oss åt smal eller bred vägledning? Den smala vägledningen är det arbete som vägledaren utför. Den breda skulle vara det som förr kallades för skola och arbetsliv, nu kallas det för karriärkunskap och karriärvägledning. Stöd från lärare och skolledning är ett måste för utveckling (Thuré, 2007)

I Dahlstedts artikel ”Allt ljus på vägledningen” (2007) redovisar hon resultat i sitt projekt som bekräftar den nationella bilden av att vägledarna saknar mål att jobba mot. Vilka arbetsuppgifter som man som vägledare har beror mycket på rektorn på respektive skola. Hennes önskan är att vägledningen går som en röd tråd genom alla åldrar. Karriärutbildning måste byggas in i systemet, hävdar Dahlstedt. Hennes mål är att man utvecklar en karriärutbildning från förskolan till vuxenutbildningen för att stötta individer inför alla val

som måste göras. Dahlstedt talar också om vikten av att utvärdera tillgången till vägledning och effekterna av den.

Gunnel Lindh, fil dr och universitetslektor i pedagogik säger att det krävs en nationell satsning för kvaliteten. Staten skulle behöva satsa pengar och därmed visa att vägledning är ett område som vi behöver mer kunskap om. Ett problem är att alla måste ha kunskap ute i kommunerna bland dem som leder verksamheten för att kvaliteten ska kunna utvecklas, och så är inte fallet. Hon tycker att om det ska vara kvalitet i vägledarutbildningen så måste det också vara kvalitet i vägledningsforskningen (Lindh, 2007).

Hur vägledningen har utvecklats under de senaste åren i Sverige redovisas i nästföljande kapitel.

2.2 Vägledning i en tid av decentralisering och avreglering

I *Att bana vägen mot framtiden* (kap.10, Lundahl & Nilsson 2010) ger författarna en bild av hur vägledningen ser ut i Sverige idag. De hävdar att fram till början av 1990-talet var skolans studie- och yrkesvägledning, liksom ungdomsskolan i övrigt, relativt nationellt likformig till följd av en stark statlig styrning. Situationen var den att vägledningen styrdes av skollag och läroplan, bestämmelser om studie- och yrkesvägledarens utbildning och behörighet och även statsbidragsbestämmelser. Idag är styrningen till stor del delegerad till den lokala nivån – till kommunerna. Det innebär i praktiken att skolans rektorer och vägledarna själva får utforma vägledningen. Resultatet har blivit ett Vägledningssverige med stora skillnader när det gäller antal elever per vägledare och kvaliteten på den vägledning som ges. En skillnad är t.ex. att friskolor har en mycket låg andel behöriga vägledare, och i vissa fall saknas t.o.m. vägledare i dessa skolor.

När det gäller den kommunala styrningen av vägledningen, så varierar den stort. Enligt Skolverkets vägledningssenkät som genomfördes 2005 (Lundahl & Nilsson, s.196) fick kommunerna ange om vägledningsfrågorna upptogs i skolplanen, någon annan kommunal plan och/eller i kommunens kvalitetsredovisning, och huruvida vägledningen omfattades av en gemensam organisation. Styrningen kunde variera från 0 (inget av kriterierna var uppfyllda) till 4 (samtliga kriterier var uppfyllda) Det framkom att kommunernas styrning och kontroll av vägledningen var svag. Den genomsnittliga styrningsgraden var 1,55.

Skolverket har sammanställt stödmaterialet *Kvalitet i studie- och yrkesvägledningen - hela*

skolans ansvar (2008), och i det nämner man i inledningen Skolverkets rapporter från 2005 och 2007 som talar om allvarliga brister i vägledningsverksamheten. Dessa brister säger man bekräftas också av forskningsrapporter och examensarbeten inom ramen för Sveriges tre vägledarutbildningar. Skillnaderna mellan landets kommuner när det gäller tillgången till vägledning och innehållet i den är stora. ”Ansvaret för uttolkningen och uppföljning av verksamheten har delegerats från politiskt ansvarig nivå via skolledningen direkt till de enskilda studie- och yrkesvägledarna” (Skolverket, kap.1, s.6)

3 Bakgrund

3.1 Kommunaliseringen av skolan

Fram till 1990-talet var studie- och yrkesvägledningen starkt statligt styrd och nationellt sett relativt likformig. Idag är styrningen delegerad till den lokala nivån och utformningen av vägledningen skiljer sig ganska markant från en kommun till en annan och mellan skolorna. Förändringen skedde i och med beslutet om kommunaliseringen av skolan. Eftersom detta beslut är så avgörande för hur studie- och yrkesvägledningen ser ut idag vill jag beskriva vad som motiverade detta beslut.

Kommunaliseringen av skolan som genomfördes för ca 20 år sedan med Göran Persson i spetsen har fått ödesdigra konsekvenser för hur undervisningen ser ut i landets kommuner idag. Eftersom studie- och yrkesvägledningen bedrivs i skolan har det även fått konsekvenser för den.

Det har återigen påbörjats en debatt om varför kommunaliseringen genomfördes och 2011 utgavs boken *Kommunaliseringen av skolan Vem vann – egentligen?* Håkan Tribell, känd ledarskribent och chef på Timbro Idé sedan sept. 2009, har läst och kommenterat boken, och därmed funnit skälen till att skolan kommunaliserades: ”Dels för att Skolöverstyrelsen löpt amok och behövde läggas ner. Dels var huvudmannaskapet delat på ett komplicerat sätt så att lärarnas tjänster var statligt reglerade men kommunen formellt var arbetsgivare. Dels var det trendigt att decentralisera. Beslut skulle flyttas ”närmare medborgarna” vilket betydde att statliga politiker och byråkrater skulle bytas ut mot kommunala dito”. Det innebar i praktiken tre saker till: 1. Skolan skulle hamna på kommunernas budget, inte statens. Det gillade dåvarande finansminister Kjell-Olof Feldt. 2. Skolöverstyrelsens byråkrater skulle tuktas 3. Lärarna skulle knäckas. I och med att lärarna miste den statliga styrningen så miste de också sin status. Den socialdemokratiska politikern Ylva Johansson menar att ”Det fanns en

förhoppning om att kommunaliseringen skulle leda till att man utifrån lokala förutsättningar skulle utforma en skolpolitik för att gynna just de egna eleverna utifrån sina förutsättningar. För att skolan ska lyckas måste man jobba olika i norra Botkyrka jämfört med Stockholms innerstad. Men så blev det inte” (Johansson, 2011, kap.9 s.136).

Det som är mest intressant beträffande detta beslut är att såväl fackliga företrädare som representanter från alla möjliga politiska partier är överens om att kommunaliseringen av skolan inte var något bra beslut. Denna samstämmighet återges på ett tydligt sätt i boken. Synliga konsekvenser är att likvärdigheten mellan skolor har minskat eftersom de statliga styrinstrumenten har tagits bort och regelstyrning har ersatts av målstyrning. En av författarna i boken är Niklas Stenlås, lärare och forskare vid institutet för Framtidsstudier. Han hävdar att kommunerna inte har förstått eller accepterat yrkets egenart utan strävat efter att kontrollera lärarnas arbetsförhållanden och att minska behörighetskraven så att största möjliga utbytbart uppnås mellan olika lärarkategorier.

Lärarna har betraktats som en kommunaltjänstemannagrupp som alla andra. Det kommunala arbetsgivarskapet har också inneburit att de turordningsregler som tillämpas inom kommunerna, till stor del hindrar lärare att ta anställning i en annan kommun eftersom de då blir sist anställda. Som statligt anställd lärare fick man tillgodoräkna sig sina tjänsteår oavsett var man tog anställning (Stenlås, 2011, kap.4).

3.2 Sverige

”Den högsta beslutande instansen när det gäller utbildning är Utbildningsdepartementet. Under sig har departementet flera organ som är ansvariga för frågor som har med utbildning att göra, till exempel Skolverket och Högskoleverket” (Högskoleverket). Med hjälp av Skolverkets och Högskoleverkets mål- och riktlinjer utformar de lokala myndigheterna (kommun och landsting) egna aktiviteter för att på så vis nå de uppställda målen för studie- och yrkesvägledning/karriärvägledning. Alla som bor i Sverige har rätt till studie- och yrkesvägledning. Finansieringen av vägledningsaktiviteterna inom ramen för utbildningssystemet är en del av den lokala myndighetens totala finansiering. Det finns inga särskilda medel för studie- och yrkesvägledning. Den enskilda individen har tillgång till studie- och yrkesvägledning på olika sätt. För studenter inom utbildningssystemet ges studie- och yrkesvägledning vid grundskolor, gymnasieskolor, vuxenutbildning, universitet och högskolor. För vuxna eller unga vuxna utanför utbildningssystemet ges studie- och yrkesvägledning vid Karriärcentra och/eller Lärcentra. För arbetssökande ungdomar och

vuxna utanför utbildningssystemet ges studie- och yrkesvägledning vid Arbetsförmedlingen, Lärcentra och Karriärcentra. Det finns också tillgång till privat studie- och yrkesvägledning och dessa aktörer är i växande (NVL).

3.3 Danmark

I Danmark hittar man studie- och yrkesvägledare på lite olika ställen. Är du under 25 år ska du kontakta ”Ungdommens Uddannelsesvejledning” eller ”Studievalg”. Är du över 25 år ska du kontakta ett ”Jobcenter”. Danska utbildningsinstitutioner har dessutom anställda studievägledare.

UU-centrens uppgift är att ge vägledning till ungdomar i grundskolan, och andra under 25 år som inte redan går en gymnasieutbildning. Studievalgcenter ger råd om eftergymnasial utbildning till unga under 25 år som går på en gymnasieutbildning, och andra som är intresserade av att söka in på en eftergymnasial utbildning. Om du är över 25 år och vill påbörja en utbildning i Danmark, ska du kontakta ett Jobcenter, oavsett vilken nivå utbildningen är på. Det finns också studie- och yrkesvägledare på de olika skolorna och utbildningsinstitutionerna (øresunddirekt).

4 Teoretiska utgångspunkter

4.1 Den rationella modellen för politiskt beslutsfattande

Det finns olika sätt att se på hur en policy utformas och hur man fattar beslut. Vad påverkar utformning av policy? Hur ska man åstadkomma de bästa besluten? Här följer en beskrivning av en känd teori för att förklara detta fenomen. Herbert Simon beskrivs ofta som en ledande företrädare för ”rationell” modell för beslutsfattande och hävdar att en teori om administration måste handla om ”beslutsprocesserna likaväl som åtgärdsprocesserna” (Simon, 1957, s.50), och i det syftet försöker han ange exakt vad som ingår i beslutsfattande. Han börjar med att definiera ett beslut som ett val mellan olika alternativ, och konstaterar att ett rationellt val innebär att välja ut de alternativ ”som bidrar till att man uppnår organisationens mål eller syften” (Hill, 2007 s.152) och att det har grundläggande betydelse för att ge mening åt förvaltningens sätt att arbeta. Rationellt beslutsfattande blir därmed att välja det alternativ som kommer att maximera beslutsfattarens värden, och valet görs efter att man analyserat alla alternativ och deras konsekvenser. För Simon är rationalitet lika med att ”ordna upp saker och ting”, om inte i absoluta termer så åtminstone beträffande relationen mellan mål och medel. Han medger dock att det finns problem med detta synsätt. Vems värden och mål ska man utgå från i beslutsprocessen? Organisationer är ju i regel inte några homogena företeelser, och de

värden som gäller för organisationen som helhet kan skilja sig från dem som gäller för individer inom organisationen. Simons svar på denna synpunkt är då: ”ett beslut är organisationsmässigt rationellt om det är inriktat på organisationens mål; det är personligt rationellt om det är inriktat på individens mål” (Simon, 1957, s.76-77). Hill menar emellertid att Simons modell är problematisk eftersom det kanske inte är någon mening att tala om en organisations mål. Detta har att göra med att målet inom offentliga organisationer är ”policy” och brukar vara ständigt föremål för tvister och jämkningar. ”Om policyn dessutom i viss utsträckning bestäms eller åtminstone omformuleras allt eftersom den förverkligas, så kan det vara mindre lämpligt att hänvisa till en organisations mål än till de individers och grupper mål som organisationen består av” (Hill, 2007).

Anledningen till att jag har valt att använda mig av denna rationella modell för beslutsfattande i min uppsats har att göra med att jag anser att denna förklaringsmodell är tillämpbar när det gäller många beslut som tas i organisationer, och därmed också när det gäller studie- och yrkesvägledning.

4.2 Implementering av policy

” I USA i början av 1970-talet och i Europa senare under samma årtionde uppstod det en våg av studier som undersökte hur policy implementeras” (Hill, 2007, s.181). Hill refererar till Wilson (1887) när han hävdar att intresset för förhållandet mellan policyskapande och administration är lika gammalt som demokratisk politik över huvud taget. Det fanns emellertid ett relativt svagt intresse för att studera de processer genom vilka policy omsätts i handling, när den empiriska statsvetenskapliga forskningen utvecklades under första halvan av 1900-talet.

När litteraturen om implementering växte fram under senare delen av 1900-talet uppstod en diskussion mellan de båda perspektiven ”uppifrån-och-ner” och ”nerifrån-och-upp”. De flesta forskare vill undvika att inta någon av dessa ytterståndpunkter, men det är ändå nyttigt att studera den här debatten på grund av de insikter som den kan ge oss när det gäller implementeringsstudier. ”Perspektivet uppifrån-ner är djupt rotat i stadiemodellen och innebär att man gör en klar distinktion mellan utformning av en policy och dess implementering. Därför definierar Van Meter och Van Horn (1975) implementeringsprocessen som ”de handlingar av offentliga eller privata personer (eller grupper) som är inriktade på att uppnå mål som fastställts i tidigare policybeslut” (s.445).

Alternativet nerifrån-upp. Elmore har myntat termen ”baklänges kartläggning”. Vilket han

definierar som ett ”baklängesresonemang” som går från de individuella och kollektiva val som är navet i det problem som policyn tar itu med och till de regler, procedurer och strukturer som kommer närmast dessa val, till de policyinstrument som finns att tillgå för att påverka dessa saker och därifrån till genomförbara policymål (Elmore, 1981, s.1).

Förespråkarna för denna synvinkel hävdar att den i jämförelse med uppifrån – ner modellen är relativt fri från förutfattade meningar. Den är mindre benägen att göra antaganden om orsak och verkan, om hierarkiska eller andra strukturella relationer mellan aktörer och medverkande instanser, eller om vad som skall utspela sig mellan dem.

Hur stor är betydelsen av skillnader i det administrativa systemet för hur implementeringen går till? Hill (2007) menar att statsskickets särdrag och den politiska och administrativa kulturen förstås har en betydelse. Kanske är det så att kombinationen av ganska komplexa och ofta decentraliserade administrativa system i små samförståndspräglade samhällen – som Sverige, Norge och Nederländerna – bidrar till en avspänd syn på delegerad implementering, där de centrala instanserna väntar sig att kunna spela en mjukt styrande roll i ett sammanhang som präglas av förtroende.

Hur implementering av policy går till i Sverige och Danmark har betydelse för hur studie- och yrkesvägledningens utformning blir. Därför vill jag använda mig av denna ”teori” som implementering av policy innebär för att analysera mina resultat som framkommer längre fram i denna studie.

4.3 Betydelsen av skillnader i den politiska kulturen

Syftet med detta arbete är att kunna jämföra och se eventuella skillnader mellan det danska och det svenska systemet. De nordiska länderna har följt relativt likartade institutionella utvecklingsmönster. I både Sverige och Danmark liksom i övriga nordiska länder, har statens roll och den offentliga sektorn i den ekonomiska sfären varit stor, främst genom investeringar i infrastruktur, utbildning och forskning samt i social välfärd ([Norden, de nordiska ländernas officiella samarbete](#)). Eftersom likheterna är många behöver jag gräva djupare för att komma åt de skillnader som antagligen finns. I artikeln ”Danmark: mer olikt Sverige än du tror” (2008) tar författaren Anders Wikberg upp skillnader mellan danskar och svenskar som är bra att känna till i affärssammanhang. Han hävdar att den svenska beslutsprocessen ofta uppfattas som långsam och byråkratisk av danskar. Det har att göra med att det inte är lika viktigt för danskar som för svenskar att nå konsensus. Det viktiga är att få något gjort – även om detta medför risker – inte att vänta på att alla ska bli överens.

För att definiera vad som menas med politisk kultur skulle jag vilja sammanfatta vad docenten och forskaren i statsvetenskap Thomas Denk säger: ”Begreppet politisk kultur avser mönster av individers mentala förhållningssätt till politik på samhällsnivå, vilket innebär att begreppet avser psykologiska egenskaper på makronivå” (Denk, 2009, s.10) Med uppdelningen mellan makro- och mikronivå menar han att det är möjligt att urskilja politisk kultur och politiska förhållningssätt. Båda begreppen avser individernas mentala förhållningssätt till politiska objekt. Skillnaden är att politisk kultur avser mönster av individers mentala förhållningssätt på samhällsnivå, medan politiska förhållningssätt avser mentala förhållningssätt på individnivå. Han refererar till flera forskare som delar denna syn på begreppet politisk kultur. Han hävdar att politisk kultur förväntas vara av betydelse för hur politiska system fungerar. På samma sätt förväntas politiska förhållningssätt påverka individernas politiska handlingar. Denk säger att grunddefinitionen av politisk kultur presenterades av Gabriel Almond 1956 i en av de första studierna om politisk kultur. ”Utgångspunkten för Almond var att politik omges av människors mentala förhållningssätt till politiska handlingar” (Denk, 2009, s.18) På grund av detta är politisk kultur så viktigt när man studerar politik. Man skulle kunna säga att det finns en mängd oskrivna lagar för vad som är ok i en kultur och inte ok i en annan kultur.

I *Sverige – De ideologiska statsapparaternas förlovade land* (Rothstein, 2005), beskrivs hur den svenska politiken och den politiska kulturen i Sverige har förändrats. Från 30-talet och åtminstone fram till slutet av 70-talet präglades den svenska politiken av en särskild uppsättning allmänt omfattande ”arbetsregler”. Det rådde en politisk kultur grundad på en tilltro till rationalism och centralt beslutad planering. Statsvetaren Jörgen Hermansson (2003) menade att det var en politik på upplysningens grund. ”Denna allmänt vedertagna process byggde på ett antal på varandra logiskt följande steg.

Gången kan beskrivas som att:

1. ledande politiker kunde i samarbete med företrädare för de stora intresseorganisationerna ange en allmän politisk inriktning för sina reformsträvanden
2. i det offentliga utredningsväsendet anlätades experter som sammanställde tillgänglig och användbar kunskap inom området
3. denna rationalistiska utredningsprocess resulterade i ett politiskt användbart, administrativt genomförbart reformprogram
4. en central administrativ instans (t. ex. ett centralt ämbetsverk) kunde etableras för att antingen direkt ansvara för eller övervaka kommunernas genomförande av

reformprogrammet” (Rothstein, 2005, s.3).

Denna demokratimodell är ”den starka statens” politiska kultur. De 4 statsbärande partierna och de stora intresseorganisationerna stod bakom denna syn på hur politik skulle bedrivas. Denna politik har förändrats successivt under de tre senaste decennierna t.ex. genom att ämbetsverken har försvagats, stora nationellt omfattande reformprojekt är mera sällsynta, många politikområden har blivit decentraliserade, och därmed har den lokala variationen blivit större. Anledningen till denna politiska förändring var att misstron mot den rationalistiska, eller om man så vill, modernistiska, modellen för samhällsstyrning blev utbredd inte bara i Sverige utan i många västländer från 1970-talets mitt (Rothstein 1994, kap. 3-4). Tilltron till möjligheten att genom centralt utformade strukturreformer och planering förändra samhället eller åtgärda viktiga samhällsproblem minskade nu.

Jag tror att den politiska kulturen i hög grad påverkar hur saker och ting görs, hur beslut tas osv. i Danmark och Sverige. Därför har jag valt att ta med betydelse av skillnader i den politiska kulturen som en teori och förklaringsmodell när jag analyserar mina resultat längre fram i detta arbete.

5 Styrning av studie- och yrkesvägledning i Sverige och Danmark

5.1 Styrdokument

Jag vill göra en jämförelse mellan de styrdokument som handlar om studie- och yrkesvägledning i respektive land. Min avsikt är att ta reda på vad som står i de danska styrdokumenterna om studie- och yrkesvägledning när det gäller styrning, organisation, personal och arbetsuppgifter, och jämföra dessa med de svenska styrdokumenterna. Skiljer de sig åt? På vilket sätt skiljer de sig åt?

I Sverige är det bland annat Skolverkets *Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering* (2009) som jag syftar på. I detta dokument tar jag en extra titt på vad som sägs om: 1. Styrning och ledning och 2. Arbetsuppgifter. Det som står i den är att: ”Det är viktigt att:

- ” rektorn använder studie- och yrkesvägledarens kompetens för att sprida kunskap, initiera verksamhet samt stödja övriga personalgrupper.”
- ”studie- och yrkesvägledaren nära samarbetar med lärarna så att informations- och vägledningsinsatser kopplas samman med undervisningen” (Skolverket, s.10)

I kapitlet som handlar om styrning och ledning står det att:

”På såväl kommun- som skolnivå **bör**:

- det finnas system och rutiner för planering, uppföljning och utvärdering av målen för studie- och yrkesorienteringen,
- resultaten av uppföljningar och utvärderingar användas till att förbättra kvaliteten på studie- och yrkesorienteringen och till en genomtänkt resursfördelning” (Skolverket, s.8)

I kapitlet som handlar om personal och kompetens på s.9 står följande:

”För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesorientering i det offentliga skolväsendet ska den sökande, enligt skollagen, ha en utbildning som är avsedd för sådan verksamhet. Den som inte uppfyller kraven på utbildning får anställas för studie- och yrkesorientering högst ett år i sänder.”

Andra dokument är t.ex. Skollagen och Gymnasieförordningen. Vad säger de om studie och yrkesvägledningens organisation och styrning? Den nya skollagen (2010:800) ställer krav på studie- och yrkesvägledning:

”Elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen **ska** ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet tillgodoses” (29§).

I Danmark kan man i New Act on guidance från 2003 (reviderad 2008) läsa att studie- och yrkesvägledning ges hög prioritet. Emellertid har man haft ett ganska komplext system under åren med många olika aktörer inblandade. I den nya lagen vill man förenkla systemet, och ha enbart två typer av vägledningscentra: 1. Youth guidance centres (övergång från grundskola till gymnasium) 2. Regional guidance centres (övergång till högre studier). Man har även studie- och yrkesvägledare på varje skola.

Här följer utdrag ur den danska statliga vägledningslagen:

”Nationale mål:

- ”Vejledningen **skal** bidrage til, at valg af uddannelse og erhverv bliver til størst mulig gavn for den enkelte og for samfundet, herunder at alle unge gennemfører en erhvervskompetencegivende uddannelse.”
- ”Vejledningen skal i saerlig grad målrettes unge, som uden en saerlig vejledningsindsats har eller vil få vanskeligheder ved at vaelge, påbegynde eller gennemføre en uddannelse eller vaelge et erhverv”
- ”Vejledningen skal inddrage såvel den enkeltes interesser og personlige forudsætninger, herunder uformelle kompetencer og hidtidige uddannelses – og beskaeftigelsesforløb, som det forventede behov for uddannet arbejdskraft og selvstaendige erhvervsdrivende.”
- ”Vejledningen skal bidrage til, at frafald fra og omvalg i uddannelserne begrænses mest muligt, og at den enkelte elev eller studerende fuldfører den valgte uddannelse med størst muligt fagligt og personligt udbytte. Vejledningen skal desuden understøtte elevens eller den studerendes evne til at træffe de valg, som indgår i den enkeltes uddannelse.”
- ”Vejledningen efter denne lov skal vaere uafhaengig af sektor- og institutionsinteresser”.
- ”Vejledningen skal varetages af personer, der har en uddannelses- og

erhvervsvejlederuddannelse, som er godkendt af Undervisningsministeriet, eller som kan dokumentere et tilsvarende vejledningsfagligt kompetenceniveau.”

(lovbekendtgørelse nr.630, 20 juni 2008, s.8)

6 Metod

Jag har för avsikt att göra en kvalitativ undersökning, eftersom **jag vill förstå hur informanterna tänker, tycker och känner.** ”Den kvalitativa forskningsintervjun försöker förstå världen från undersökningspersonernas synvinkel, utveckla mening ur deras erfarenheter, avslöja deras levda värld som den var före de vetenskapliga förklaringarna” (Kvale, 2009, s.17).

”Det mest grundläggande draget i kvalitativ forskning är den uttalade viljan att se eller uttrycka händelser, handlingar, normer och värden utifrån de studerade personernas eget perspektiv” (Bryman, 1997, s.77) Författaren fortsätter med att säga att detta synsätt innebär helt uppenbart en beredskap att ställa sig empatisk (men inte nödvändigtvis sympatisk) med de personer man studerar. Det krävs med andra ord en förmåga att tränga djupt in i det sammanhang som dessa människor finns i och som de utnyttjar för att skapa mening i det som sker.”

Kvalitativ forskning visar en förkärlek för kontextualism (eller ”situationism”, som i stora drag betyder situationsbundenhet) genom att man har en uttalad vilja att förstå händelser, personer och handlingar i deras sammanhang. Detta hänger ihop med ett annat tema inom kvalitativ forskning, nämligen holism, som innebär en vilja att studera sociala entiteter (skolor, företag, slumområden, avvikargrupper, organisationer osv.) som helheter ska förklaras och förstås i sin totalitet (Bryman, 1997).

Jag har valt att göra en kvalitativ intervjustudie som bygger på en metod där jag använder mig av en semistrukturerad intervjuguide. Det innebär att ett antal frågor ställs i en viss ordning, men att informanten har möjlighet att formulera sig fritt. Hartman (1998) beskriver den semistrukturerade intervjumetoden som en intervjumetod som innehåller en hög grad av standardisering med en lägre grad av strukturering.

Det finns tre aspekter av kvalitativ forskning som har förknippats med en del problem. Den

första rör forskarens förmåga och möjligheter att se verkligheten genom andras ögon och tolka det som sker utifrån deras perspektiv. Hur lätt är det att uppfatta saker och ting på det sätt som andra gör det? Den andra aspekten rör förhållandet mellan teori och forskning inom den kvalitativa traditionen. Den tredje aspekten har att göra med till i vilken mån kvalitativa forskningsresultat kan generaliseras. Detta kan i synnerhet ifrågasättas när man som forskare förlitar sig på fallstudier.(Bryman, 1997).

Emellertid anser jag med tanke på mina frågeställningar att den kvalitativa metoden är den som är mest lämplig. Det har bland annat att göra med:

- att den kvalitativa forskningen jämfört med den kvantitativa har en nära relation mellan forskare och subjekt .
- Forskarens förhållningssätt i den kvalitativa forskningen är innanför (insider) och utanför (outsider) i den kvantitativa.
- Relationen mellan teori/begrepp och forskning är bekräftad i den kvantitativa forskningen och växer fram efter hand i den kvalitativa.
- Informationens art är ”hård”, reliabel i den kvantitativa forskningen, och rik, går på djupet i det kvalitativa (Bryman, 1997).

De intervjufrågor som jag har formulerat är så att säga både stora och breda i den betydelsen att man kan tolka dem på olika sätt och genom att de ger utrymme för långa och skiftande svar. Det gäller att man som intervjuare är beredd på att ställa följdfrågor och så att säga ”väntar ut” respondenten. Därför tycker jag att den kvalitativa metoden är den mest lämpade i denna studie.

6.1 Urval

Jag har begränsat antalet informanter till åtta. Tre stycken studie- och yrkesvägledare på ett vägledningscentrum i Sverige som arbetar med gymnasieungdomar och deras närmsta chef, och tre stycken på ett vägledningscentrum i Danmark som arbetar med gymnasieungdomar och deras närmsta chef. Alla tre vägledare i Sverige är kvinnor och deras chef är man. I Danmark är två av tre vägledare kvinnor och den tredje är man. Deras chef är man. Cheferna i Danmark och Sverige är båda vägledare i botten. Min avsikt har varit att välja informanter som tjänstgör på samma vägledningscentrum, men som också tjänstgör på olika skolor. Jag har också medvetet valt att genomföra mina intervjuer i en större stad i Danmark och likaså i Sverige. Ett målinriktat urval har skett genom att jag har valt ut personer som varit

intresserade av mitt forskningsområde och som har jobbat ett antal år som studie- och yrkesvägledare.

Anledningen till att jag har valt att intervjua studie- och yrkesvägledarnas närmsta chef i respektive land har att göra med att jag därmed tror mig få en bättre bild och ett annat perspektiv på organisationens uppbyggnad och vad som styr verksamheten än genom att enbart intervjua vägledarna.

För att få kontakt med lämpliga vägledare att intervjua med hänsyn till mina ovannämnda kriterier, tog jag först kontakt med en lärare på Umeå Universitet som hade en del kontakter i Danmark. Därefter tog jag kontakt med Peter Plant, lektor vid Danmarks pedagogiska universitet i Köpenhamn, och sedan många år tillbaka aktiv i vägledningsfrågor. Med hans hjälp fick jag sedan kontakt med ett vägledningscentrum i en större stad i Danmark.

Ett problem med kvalitativa intervjuer är att det är svårt att avgöra hur många personer som ska intervjuas. En tumregel är att ju bredare omfattning en kvalitativ studie har och ju fler jämförelser mellan olika grupper i urvalet som krävs, desto fler intervjuer krävs (Bryman, 2002). Kvale menar emellertid att antalet intervjupersoner har att göra med undersökningens syfte. Om syftet är att statistiskt pröva hypoteser om pojkars och flickors olika inställning till ett fenomen kan det räcka med tre flickor och tre pojkar. Jag har därmed dragit slutsatsen att för att få en uppfattning om hur det skiljer sig åt mellan Danmarks och Sveriges system och hur man uppfattar sin arbetssituation som studie- och yrkesvägledare i respektive land borde det räcka med 4 intervjuer i varje land. Jag är medveten om att det inte går att dra några generella slutsatser av de resultat som jag får fram. Tidsramen tillåter mig inte att göra en stor och omfattande undersökning.

6.2 Etiska överväganden

”Informerat samtycke betyder att man informerar undersökningsspersonerna om det allmänna syftet med undersökningen,”....(Kvale, 2009, s.87) Det är viktigt att man som intervjua informerar om det allmänna syftet med den undersökning som man ska göra. Det kan finnas både risker och fördelar förenade med att delta i forskningsprojektet. Enligt Kvale och Brinkman (2009) innebär informerats samtycke också att undersökningsspersonerna deltar frivilligt i projektet och har rätt att dra sig ur när som helst.

De intervjuade personerna har rätt att kräva konfidentialitet i forskning, dvs. privata data som identifierar deltagarna kommer inte att avslöjas (Kvale, 2009). Man måste bedöma konsekvenserna av en kvalitativ studie såväl efter den skada som deltagarna kan lida och efter de vetenskapliga fördelar som deras deltagande i studien kan ge. Undersökningspersonerna ska lida så liten skada som möjligt, och fördelarna med studien bör vara större än riskerna med att delta i den.

Forskarens roll är viktig, och forskarens integritet är avgörande för den vetenskapliga kunskapens kvalitet och hållbarheten i de etiska beslut som behöver fattas (Kvale, 2009, kap. 4). Jag är medveten om att de frågor jag ställer kan leda till svar som kan upplevas som känsliga om de hamnar i orätta händer eller hanteras ovarsamt. Med anledning av detta har jag med mig privat inspelningsutrustning som jag garanterar bara kommer att användas för studiens syfte.

6.3 Genomförande av intervjuerna

Efter en tids mailkontakt kunde jag tillsammans med centerledaren på det undersökta vägledningscentrat ”Studievalg”, få bestämt en dag när jag kunde resa till Danmark och genomföra mina intervjuer på plats. Jag genomförde intervjuerna mestadels på svenska medan respondenterna svarade på danska. Det gick för det mesta riktigt bra att förstå varandra, men vid något tillfälle fick förtydliganden ske på engelska. Kontakt med ett vägledningscentrum i Sverige tog jag via mail, dels på egen hand, och dels med hjälp av min praktikhandledare.

Respondenterna hade via mail fått reda på syftet med intervjuerna, men frågorna valde jag medvetet att inte presentera i förväg. Att se reaktioner och ansiktsuttryck i kombination med de verbala svaren, tror jag är oerhört viktigt när det gäller att bedöma trovärdigheten i respondenternas svar. Jag tror att svaren på mina frågor hade blivit helt annorlunda och tillrättalagda om jag hade presenterat frågorna i förväg. För att tydliggöra och ”tränga djupare in i” saker och ting har jag ibland valt att ställa följdfrågor. Intervjuerna tog ca 45 - 60 minuter vardera och spelades in med min privata inspelningsutrustning för att jag senare skulle kunna gå igenom dem och analysera vad som hade sagts.

6.4 Bearbetning och analys

Min avsikt har varit att göra en intervjuanalys med fokus på meningen. Kvale och Brinkman (2009, kap.12) skriver om att göra meningskoncentrering, vilket innebär att man drar samman intervjupersonernas yttranden till kortare formuleringar. Huvudinnebörden formuleras om i

några få ord. Jag har för avsikt att redovisa varje intervju genom meningskoncentrering. Sedan kommer jag att jämföra de olika svar som har getts på varje fråga.

Först lyssnar jag igenom hela intervjun för att få en känsla av helheten. Sedan fastställer man de naturliga meningsenheter i texten som de uttrycks av intervjupersonen. Som ett tredje steg formulerar man det tema som dominerar en naturlig meningsenhet så enkelt som möjligt och tematiserar uttalandena utifrån intervjupersonens synvinkel som de uppfattas av forskaren. Slutligen försöker man ställa frågor till meningsenheterna utifrån undersökningens syfte och man knyter ihop alla centrala teman i en beskrivning (Kvale, 2009, s.121).

7 Resultat av intervjuer

Nedan kommer jag att redovisa mitt intervjumaterial utifrån de teman som följer den frågeordning som jag har haft vid intervjuerna. Dessa teman är enligt min bedömning viktiga för att få en inblick i hur studie- och yrkesvägledarnas arbetssituation är, hur studie- och yrkesvägledningens organisation ser ut och fungerar och vad som styr och påverkar den i respektive land.

7.1 Respondenternas syn på sin arbetssituation

De intervjuade studie- och yrkesvägledarna i Danmark säger att de trivs med sin arbetssituation. De upplever att den är ”fantastisk”, ”levande”, ”månsidig”, med ”tydliga arbetsuppgifter”, men också ”stressig”. De upplever att arbetssituationen är stressig av flera anledningar:

- Förväntningarna som vägledningssökande har på studie- och yrkesvägledaren är så stora.
- Ibland kan man uppleva att man har ont om tid för vägledning.
- Eftersom man möter så många olika människor är det nödvändigt att ändra sitt förhållningssätt hela tiden.

Även centerledarens chef som både är chef och kollega trivs med sitt arbete. Han säger att hans arbete består av 70 % administration och 30 % vägledning. Han arbetar med vägledarnas arbetsmiljö och trivsel och politikernas önskningsar.

I Sverige upplever Syv 1 att arbetssituationen är både ”våldigt rolig och omväxlande, men också krävande”. Krävande eftersom den kråver mycket kunskap om regler och bemötande. Syv 2 är inte riktigt lika positiv angående sin arbetssituation. Hon säger att hon trivs bättre på gymnasiet där hon nu arbetar, än på grundskolan där hon tidigare har arbetat. Det har att göra med att hon tycker att det på gymnasiet blir mer naturligt samarbete med rektorer kring elevers val. Det som hon upplever som svårigheter är att det finns en brist på kånedom om vägledning inom skolans ram. Syv 3 upplever att hennes arbetssituation just nu är ganska trivsamt. Det beror bl.a. på att hon inte har så många skolor nu eftersom hon är involverad i ett utvecklingsprojekt, utan bara en grundskola, ett behandlingshem och drop-in. Hon tycker att det är en fördel att vara på samma ställe större delen av sin tjänst. Vågledningssentrats chef upplever att han har ”en relativt sätt bra arbetssituation, ganska komplex med mycket att göra,

men rätt god ändå”. Han har ansvar för 26 personal, budget och verksamheten för 70 skolor vilket medför skolbesök, rektorsbesök, medarbetarsamtal och utvecklingsuppdrag. Han har ingen egen vägledning, dels beroende på alla hans andra arbetsuppgifter och han anser inte att man kan vara både chef och kollega.

7.2 Respondenternas syn på för- och nackdelar med jobbet

- Syv 1 (Danmark) tycker: ”Det finns inget bättre än att se folk lysa upp och inse vad de skulle vilja ägna sig åt!” Det är positivt att hjälpa människor att finna nya vägar. Nackdelar är att det är stressigt att planera för flera skolor. Det är även stressigt med vägledningssökande som ”inte vill någonting”.
- Syv 2 (Danmark) tycker att det är ett utmanande och spännande yrke och tydliga arbetsuppgifter. Det är också positivt att vara ute på skolorna! Nackdelar är att det är stressigt och jobbigt att vara borta från kollegorna när man är ute på skolorna. Ibland är det ont om tid för att prata med kollegor eller vägledningssökande.
- Syv 3 (Danmark) tycker att kontakten med eleverna är det viktigaste i jobbet och att det upplägg som de har på gymnasiet fungerar eftersom eleverna är intresserade. Det är däremot stressigt med en arbetsplats där man har sina kollegor och flera olika skolor att vara ute på. Många administrativa uppgifter är inte så roliga.
- Enhetschef (Danmark) tycker att det mest positiva är kontakten med ungdomarna. Det negativa är att det är mycket arbete både på centrat och på skolorna i februari-mars.
- Syv 1 (Sverige) tycker att det positiva är att det händer mycket hela tiden, många människor, platser och saker. Det är nytt hela tiden! Det negativa är att det kan bli för mycket ibland, för mycket papper, handlingar och rutiner.
- Syv 2 (Sverige): Fördelen med jobbet är att jag nu får vara på samma ställe så man kan lära känna människor. Nackdelen är att jag inte tycker att vi och ledningen är tillräckligt tydliga med vad vi kan bidra med som syv i skolan.
- Syv 3 (Sverige): Det är positivt att jobba mycket med kollegor som också är studie- och yrkesvägledare eftersom det utvecklar yrkesrollen. Jag gillar också att möta elever på drop-in och på klassbesöken. Det är nya människor och förväntningar hela tiden. I dessa möten lär man sig också mycket om sig själv. Vägledningen på gymnasiet är också kul eftersom den ofta innebär att man har mer än ett möte med en elev. Nackdelen är att om man har många skolor känner man inte att man räcker till, man känner sig splittrad. Samarbetet på skolorna fungerar mer eller mindre bra, beroende på skolornas rektors inställning till studie- och yrkesvägledningen.

- Enhetschef (Sverige): Det positiva är att det är en bra arbetsplats med bra arbetsuppgifter. Det negativa är att jag skulle önska att det fanns mer tid för att träffa personal, elever m.fl.

7.3 Chefernas syn på hur verksamheten är organiserad

Centerledaren i Danmark beskriver en verksamhet som har sin grund i att det finns en statlig vägledningslag. Han säger att faktum är att innan vägledningslagen existerade inte vår verksamhet här på ”Studievalg”. Universitetet får sedan i uppgift av staten att välja den aktör som man anser mest lämpad att lösa vägledningsuppdraget på ”Studievalg” i varje region i Danmark. Ett kontrakt på fyra år upprättas och sedan sker en utvärdering. Han upplever det väldigt roligt och viktigt att ha fått uppdraget att leda denna verksamhet.

Enhetschefen i Sverige berättar att verksamheten som den är organiserad idag har att göra med det beslut som kommunfullmäktige tog 2002 om att samla alla studie- och yrkesvägledare i en gemensam organisation med en verksamhetschef, två enhetschefer och två drop-in på två olika ställen i staden. Man ansåg att det var bättre att flytta ut vägledningsverksamheten från skolan.

Nu är det inte längre rektorerna som ”äger” vägledningsverksamheten. Enhetschefen fortsätter med att hävda: ”Vi har aldrig haft så mycket vägledning som idag!” Som en konsekvens av kommunfullmäktiges beslut om att flytta ut verksamheten har tillgängligheten och vägledningen blivit bättre. Det vet vi på grund av de elevenkäter som delas ut varje år. Det är nu mer vägledning och mindre elevvård och marknadsföring. Han anser att det är bättre med ett vägledningscentrum än med en studie- och yrkesvägledare som tvingas arbeta ensam på en skola där personalen inte känner till vägledningsverksamheten.

7.4 Respondenternas syn på om verksamheten är integrerad i skolan

Beträffande synen på om verksamheten är integrerad i skolan så har alla respondenter en liknande uppfattning. Studie- och yrkesvägledarna i Danmark tycker att verksamheten inte direkt, men på ”sätt och vis” är integrerad i skolan. Centerledaren tycker däremot inte att verksamheten är integrerad i skolan. Studie- och yrkesvägledarna i Sverige och deras chef tycker inte heller att verksamheten är direkt integrerad i skolan. De försöker samarbeta med skolorna och det fungerar ibland bra.

7.5 Respondenternas syn på hur verksamheten finansieras

De intervjuade studie- och yrkesvägledare och centerledaren i Danmark är väl införstådda i att

verksamheten finansieras av Utbildningsministeriet och staten.

I Sverige är finansieringen av verksamheten lite mer komplicerad. Syv 1 säger att Utbildningsförvaltningen står för en del av verksamheten och alla kommunala skolor och en del fristående skolor bidrar också. Syv 2 säger kort och gott att Utbildningsförvaltningen finansierar verksamheten. Syv 3 säger att verksamheten finansieras med elevpengen och de kommunala skolorna bidrar automatiskt medan vissa friskolor har valt att bidra. Deras chef är av naturliga skäl väl insatt i hur finansieringen går till. Han berättar att det finns tre system; ett för grundskolor, ett för gymnasier och ett för friskolor. Dessa skolor köper vägledartjänster från vägledningscentrum.

7.6 Respondenternas syn på vilka styrdokument som styr verksamheten

Respondenterna i Danmark är samstämda om vilka styrdokument som styr verksamheten. Det är den statliga vägledningslagen och kontraktet med universitetet, framför allt kontraktet med universitetet.

I Sverige är det många fler styrdokument som det handlar om. Syv 1 tycker att det är skollagen, gymnasieförordningen, grundskoleförordningen, Skolverkets Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorienteringen och lokala arbetsplaner. Syv 2 tycker att det är lokala arbetsplaner, skollagen, gymnasieförordningen, vuxenutbildningsförordningen och läroplaner. Syv 3 nämner den lokala arbetsplanen och menar att den och cheferna styr verksamheten. Enhetschefen i Sverige säger att skollagen styr tillsättningen av tjänster och läroplanen styr mycket lite eftersom den bara innehåller 1-2 paragrafer om arbetsuppgifter. Det som styr allra mest är kommunfullmäktiges beslut om hur de ska arbeta med vägledning.

7.7 Respondenternas syn på vilka styrdokument som styr dem i deras vardag

Respondenterna i Danmark är samstämmiga om att vägledningslagen och kontraktet styr dem i vardagen. Dessutom styrs de av det gemensamma material som har utformats för årliga arrangemang och infoträffar.

Två av studie- och yrkesvägledarna i Sverige säger att de styrs av sina egna lokala arbetsplaner och den etiska deklARATIONEN. Den tredje studie- och yrkesvägledaren säger att hon försöker tänka att eleven är hennes kund och det är det som styr. Deras chef säger att det inte är något på nationell nivå som styr honom. Han hävdar att han som kommunal tjänsteman

styrts av de processer som Staden ifråga bestämmer. Det som styr honom är regler om budgetramar, regler för personalansvar m.m. Beträffande vägledningen har han stor frihet att styra, men måste rätta sig efter vad kommunfullmäktige har beslutat. Kommunfullmäktige har t.ex. beslutat att de ska professionalisera verksamheten, de ska öka sin tid i skolan osv.

7.8 Respondenternas syn på dilemman som de upplever

7.8.1 Individen kontra staten

Två av de tre intervjuade vägledarna i Danmark upplever att det är ett dilemma att staten vill att gymnasieungdomarna ska vidare till högre studier så snart som möjligt efter gymnasiet. Om de fortsätter med högre studier inom två år blir deras betyg multiplicerade med 1,08. Därefter får de ingen bonus. Alla är inte mogna för detta. Samhället upplever också att det är för få som vill läsa naturkunskap. På vägledningscentrat i Sverige upplever också en av vägledarna att den största konflikten är samhället kontra individen. Inom vissa branscher finns det brist på folk och i andra finns det ett stort överskott. Det upplever staten som ett stort problem. Hon menar emellertid att det som vägledare är nödvändigt att jobba utifrån intressen som de vägledningssökande har. Det går inte att styra folk till vissa branscher.

7.8.2 Tidsaspekten

Det är också två av de intervjuade vägledarna som upplever att det är ont om tid ibland. Den danska centerledaren upplever det som ett dilemma att "hjälpa" lite lagom och ge hjälp till självhjälp till de vägledningssökande. Som vägledare upplever han också att det är många uppgifter att hinna med på arbetstid. Politikerna har för höga förväntningar. En annan av de svenska studie- och yrkesvägledarna hävdar att det som hon upplever som ett dilemma är att eleverna inte får den vägledning som de behöver p.g.a. för få timmar per elev.

7.8.3 Svårigheter förknippade med yrket i sig

Syv 1 i Sverige tycker att det kan bli en konflikt när en lärare frågar vad en elev har sagt. Det kan också vara svårt om en elev och en förälder vill olika saker, även om hon väljer att försiktigt ställa sig på elevens sida. Syv 3 i Sverige upplever också att det är ett dilemma när en lärare vill styra vad en elev ska välja, men eleven vill något annat.

7.8.4 Brist på kännedom om vägledningens roll

Syv 2 i Sverige upplever att det finns en brist på kännedom om vägledning inom skolan och en brist på kommunikation kring studie- och yrkesvägledarens roll och kompetens. Det som enhetschefen i Sverige upplever är att rektorer har svårt att veta vad de ska göra med vägledningen nu när vägledningscentrum finns. Förväntningarna på vad en studie- och

yrkesvägledare ska göra kommer lite på skam, och vissa uppgifter t.ex. inom elevhälsan måste utföras av annan personal. Att bedriva marknadsföring är inte ok för vägledare och det kan leda till konflikter med vägledare och ledning på skolan. Den svenske enhetschefen upplever det som ett dilemma att han inte finns med i vardagen, dvs. på drop-in eller ute på gymnasieskolorna. Hur ska han då gå tillväga för att synliggöra verksamheten bättre?

7.8.5 När kommunens och vägledningens mål krockar

Syv 3 i Sverige nämner som ett dilemma att det finns ett nytt mål i staden vilket innebär att fler elever ska börja kommunala skolor. Det målet strider mot vägledarens objektiva roll. En mycket tydlig målkonflikt som hon upplever ofta är att hon när hon jobbar på drop-in inte får ge vägledning till de elever som inte går i de skolor som har avtal med vägledningscentrat. Det är ett beslut som har tagits eftersom alla elever kom till centrat innan, och då fanns det skolor som inte brydde sig om att ha vägledning på skolan.

8 Redovisning av material, analys och diskussion

Jag ska nu i tur och ordning gå igenom mina frågeställningar och försöka besvara dessa samtidigt som jag analyserar och diskuterar mina resultat.

8.1 Fråga 1: Hur är studie- och yrkesvägledningen organiserad och utformad på de undersökta vägledningscentralerna ?

Svaret på den frågan är att den statliga vägledningslagen noggrant reglerar verksamheten på Studievalg och innan vägledningslagen kom 2003 existerade inte Studievalg. Nu finns ett Studievalg i varje region, totalt 7 st. i Danmark. Uppdraget att bedriva vägledning på Studievalg läggs ut på entreprenad och den aktör som Utbildningsministeriet anser mest lämpad får skriva kontakt på 4 år och ta ansvar för vägledningsverksamheten. Staten har med andra ord en starkt styrande roll för hur verksamheten ska utformas, och även när det gäller utvärdering av verksamheten. Man arbetar med detaljerade och tydliga arbetsbeskrivningar för den vägledning man genomför på centralt och den som man har på gymnasieskolorna.

På vägledningscentrat i Sverige är det kommunen som har det övergripande ansvaret. Det finns en verksamhetschef, två enhetschefer och två drop-in i staden. Att organisationen ser ut som den gör har att göra med ett beslut som togs av kommunfullmäktige 2002 om att samla studie- och yrkesvägledarna i en gemensam organisation. Beslutet togs eftersom man ansåg att det var bättre att flytta ut verksamheten från skolan. Som ensam studie- och yrkesvägledare på en skola är det svårt att kommunicera ut vägledningens betydelse och roll. Som en konsekvens av detta beslut har tillgängligheten och vägledningen blivit bättre enligt de elevenkäter som delas ut varje år. De största skillnaderna för studie- och yrkesvägledarna är att det nu är mer vägledning och mindre elevvård och marknadsföring.

I många svenska kommuner har rektorn fortfarande ansvar för vägledningen på gymnasieskolan, vilket gör att studie- och yrkesvägledarna har skiftande arbetsuppgifter. Ibland känner sig studie- och yrkesvägledare tvungna att vara med på för många möten om t.ex. elevhälsa än vad de upplever som nödvändigt. På vissa skolor upplever studie- och yrkesvägledare att de uppmanas att göra reklam och marknadsföra sin skola, vilket går emot deras objektiva yrkesroll. Om dilemman av detta slag vittnar såväl studie- och yrkesvägledare som deras chef i på vägledningscentrat i Sverige. För att undvika sådana svårigheter som uppenbarligen kan uppstå när man som studie- och yrkesvägledare tvingas vara själv i sin

yrkesroll på en skola har man i vissa kommuner valt att samla studie- och yrkesvägledarna i fristående vägledningscentra. Detta innebär att rektorerna inte längre ”äger” verksamheten och därmed inte riktigt vet hur de ska behandla vägledningen. De kan då inte längre bestämma vad studie- och yrkesvägledaren ska ägna sig åt i sin yrkesroll. Anledningen till att bygga upp vägledningscentra har varit att det underlättar samarbetet mellan studie- och yrkesvägledarna och deras chefer och därmed ökar förutsättningarna för att man tillsammans kan tydliggöra sin yrkesroll och öka kvaliteten i vägledningen. Vägledningsverksamheten i Sverige styrs av målstyrning.

8.2 Fråga 2: Hur beskriver de intervjuade sina yrkesroller och arbetsförhållanden?

De danska studie- och yrkesvägledarna tycker att deras yrkesroll är mycket viktig och betydelsefull, men också komplex. Arbetsituationen upplevs av de danska studie- och yrkesvägledarna som intressant, men också stressig. Att den är stressig beror på flera faktorer; vägledningssökande har höga förväntningar, det är ibland ont om tid för vägledning, det krävs ständigt olika förhållningssätt till olika människor, statens krav osv. Samtliga vägledare säger att de upplever det stressigt att vara ute på och planera för flera olika skolor. Det är mycket planering och administrativa uppgifter och det är jobbigt att vara borta från sina dagliga kollegor på vägledningscentrat. De upplever att vägledningen ute på gymnasieskolorna tas väl emot av eleverna och fungerar bra, men antalet skolor som de har ansvar för är för många.

I Danmark hävdar såväl chefen som vägledarna att det är ett dilemma att tillfredsställa både vägledningssökande och staten. Det kan t.ex. gälla att staten vill uppmana ungdomar att läsa vissa utbildningar som har få intresserade och att elever som går vidare till högre studier inom två år premieras genom pluspoäng. Jag upplever att mina danska respondenter tycker att den centrala styrningen av vägledningen är bra, men kraven på ungdomarna och på vad studie- och yrkesvägledarna ska göra är ibland för höga.

I Sverige upplever studie- och yrkesvägledarna att de har en yrkesroll och en arbetsituation som är rolig, trivsamt och omväxlande. Nackdelarna är att de ofta måste vara på flera skolor vilket gör att det är svårt att lära känna folk och de känner att de inte räcker till. En annan nackdel med arbetsituationen som två av tre vägledare i Sverige poängterar är att det finns en brist på kännedom om vägledningens betydelse i gymnasieskolorna. Detta medför att de är beroende av rektorernas inställning till vägledningen för att kunna utföra ett bra jobb.

Dilemmat med att kunna tillfredsställa både staten (eller samhället) och den enskilda individen nämns också av en vägledare i Sverige.

Hur respondenterna ser på sin yrkesroll och arbetssituation har som jag ser det en koppling till hur organisationen på vägledningscentrat i respektive land ser ut. En tydligare styrning och beskrivning av arbetsuppgifterna på det danska vägledningscentrat skapar en större tydlighet när det gäller vilka arbetsuppgifter som ska utföras. I Sverige upplever jag en viss frustration och uppgivenhet hos vägledarna över att man ibland inte får lov att utföra de arbetsuppgifter som man är bäst på, dvs. vägledning och ibland får man inte möjlighet att presentera sin kompetens. Två av tre syvare i Sverige anger att det finns en brist på kännedom om vad vägledningen kan bidra med inom gymnasieskolans ram. Att studie- och yrkesvägledarna själva ska kommunicera ut sin roll på skolorna ses som en nästan omöjlig uppgift, som de tycker borde utföras av cheferna eller kanske staten.

8.3 Fråga 3: Vilka skillnader finns mellan de intervjuades uppfattningar, vägledningscentralerna och ländernas system?

Skillnader mellan studie- och yrkesvägledarna i Sverige och Danmark är först och främst att de danska studie- och yrkesvägledarna vet vilka arbetsuppgifter de har. De tycker att de har tydliga arbetsuppgifter och en tydlig organisation. Det råder ingen tvekan om vad de ska göra på centrat och ute på skolorna. Det finns en statlig vägledningslag och tydliga lokala dokument som beskriver vad de måste kunna och vad de ska vägleda om. Även de metoder som de använder finns dokumenterat. De danska studie- och yrkesvägledarna upplever inte att det finns någon brist på kännedom om vad de ska bidra med på gymnasieskolorna, vilket två av studie- och yrkesvägledarna i Sverige gör, och även deras chef är väl medveten om detta problem. I Sverige finns centrala styrdokument som innehåller råd och rekommendationer för studie- och yrkesvägledning, men ingen lag som styr den och det är en stor skillnad. Det finns också lokala arbetsplaner, men de är inte så detaljerade som de danska, och lämnar stort tolkningsutrymme.

Det som två av de tre intervjuade vägledarna i Danmark upplever som ett dilemma är statens höga krav på att gymnasieungdomarna ska läsa vidare inom två år. Ett dilemma som en av studie- och yrkesvägledarna i Sverige nämner är att det ibland sker en krock mellan de mål som kommunen har och de mål som studie- och yrkesvägledningen har. Det är ett exempel på vad som kan hända när man har statliga styrdokument, men en organisation och finansiering

som handhas av kommunerna.

Skillnader som man kan se mellan vägledningscentralerna är att det danska vägledningscentrat är mycket mindre än det svenska. Vägledningscentrat i Danmark har knappt 20 anställda studie- och yrkesvägledare och en chef eller centerledare som de säger och 3 anställda med administrativa uppgifter. Vägledningscentrat i Sverige har mer än dubbelt så många anställda, en verksamhetschef, två enhetschefer och två drop-in på två olika ställen i staden. Skälet till denna skillnad i storlek är att man i Danmark har uppdelningen mellan de studie- och yrkesvägledare som finns permanent på gymnasieskolorna och de studie- och yrkesvägledare som Studievalg har hand om. Det svenska vägledningscentrat är kommunalt styrt och finansierat medan det danska vägledningscentrat är statligt styrt och finansierat.

De skillnader som finns på nationell nivå mellan länderna är att det i Danmark finns en lång tradition av att låta staten styra i högre grad än i Sverige. Det danska utbildningsministeriet vill gärna centralisera ännu mer, men på kommunal och regional nivå är man inte intresserad av det. Det har i Danmark förts en debatt om kvalitet i olika styrsystem, centralisering kontra decentralisering (Plant, 2007). Den statliga vägledningslag som infördes 2003 reglerar tydligt hur vägledningen ska bedrivas. I Sverige har det skett en förändring i den politiska kulturen när det gäller statens roll och inblandning i bland annat vägledningen och man har genom kommunaliseringen fört över ansvaret till kommunerna. Sedan kommunerna tog över ansvaret för vägledningen har det visat sig att skillnaderna mellan kommunerna när det gäller vägledningens organisation och kvalitet är stora, vilket gör att man inte kan tala om likvärdighet beträffande den studie- och yrkesvägledning som erbjuds gymnasieelever i Sverige idag.

Det finns även en skillnad mellan länderna när det gäller synen på delegerad implementering av policy. De centrala instanserna spelar en mjukt styrande roll för att skapa förtroende i decentraliserade samförståndspräglade samhällen som t.ex Sverige (Hill, 2007). En sådan avspänd syn på delegerad implementering från de centrala instansernas sida finns inte i Danmark. En annan skillnad i den politiska kulturen har att göra med svenskars och danskars syn på hur beslutsprocessen går till. Den svenska beslutsprocessen uppfattas ofta av danskar som långsam och byråkratisk (Wikberg, 2008).

Den politiska inriktningen har förändrats i Sverige undan för undan. Den tilltro till rationalism

och centralt beslutad planering som rådde från 30-talet till 70-talet blev på 80-talet föremål för mycket kritik. Det hävdar Rothstein (2005) och Hermansson (2003) och finns beskrivet i mitt kapitel *Betydelser av skillnader i den politiska kulturen* ovan. Denna förändring har enligt dessa statsvetare inte så mycket att göra med ideologi som med den politiska kulturen. Idén och tron på staten som den bästa garanten för att ”styra och ordna allt på bästa sätt” har reviderats. Vi har i Sverige gått från ett centraliserat statligt styrsystem när det gäller grundskola, gymnasieskola och vägledning till ett decentraliserat system i vilket kommunerna övertagit styransvaret. Det har lett till stora skillnader beträffande vägledning i Sverige. Om detta skriver professor Lisbeth Lundahl och universitetsläraren Göran Nilsson i *Att bana vägen mot framtiden* (2010). Kommunaliseringen av skolan var mycket omdiskuterat beslut som fick ödesdiga konsekvenser för såväl undervisning som vägledning i Sverige. Huruvida Herbert Simons ”rationella” modell för beslutsfattande tillämpades när det gäller beslutet om kommunaliseringen av skolan är för många oklart. Simons hävdar att ett rationellt val är att välja ut de alternativ ”som bidrar till att man uppnår organisationens mål eller syften” (Hill, 2007, s.152) och att det har grundläggande betydelse för att ge mening åt förvaltningens sätt att arbeta. Man väljer därmed ut det alternativ som kommer att maximera beslutsfattarens värden, efter att ha analyserat alla alternativ och konsekvenser (Hill, 2007).

En annan skillnad mellan Danmark och Sverige är hur man från statens sida prioriterar och debatterar vikten av att ha kvalitet i vägledningen och hur man ska utveckla vägledningen i landet. I Danmark står utveckling av vägledning högt upp på den politiska agendan. Plant (2007) beskriver hur det danska utbildningsministeriet gärna vill centralisera mera och styra med fler mätningsträffar och handböcker, men på kommunal och regional nivå är man inte intresserad av detta. I Sverige finns det inte samma debatt kring vägledningens betydelse. Här verkar inte finnas någon på central nivå som går i bräschen för att tydliggöra kommunernas ansvar för att vägledningen utvecklas och förbättras trots alla larmrapporter om undermålig kvalitet.

Skillnaden mellan Danmark och Sverige beträffande ansvaret för studie- och yrkesvägledningen är följande: I Sverige har kommunerna ansvar för studie- och yrkesvägledningens organisation, utformning och finansiering medan staten styr genom olika styrdokument som skollag, Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering osv. I Danmark är ansvaret för studie- och yrkesvägledningen uppdelat mellan staten och kommunerna på följande sätt: Kommunerna ansvarar för UU (Ungdomens Uddannelsevejledning) som finns för unga från åk.6 och upp till åk.10 och för alla ungdomar

upp till 25 år som inte är igång med någon utbildning. Det finns 51 UU utspridda i Danmark. Undervisningsministeriet (dvs. staten) har ansvar för Studievalg som finns på 7 ställen i landet, och bedriver vägledning för val av vidaregående utbildning och yrke för ungdomar som går en gymnasieutbildning. Studievalg vägleder även ungdomar och vuxna som inte genomgår någon utbildning. Staten styr genom olika styrdokument. På gymnasieskolorna finns det två typer av studie- och yrkesvägledare, en ”gennemførselvejledere” som är anställd av skolan och ansvarig för den vägledning som rör den pågående utbildningen på skolan, och en s.k. ”medarbejter” från ”Studievalg” som har hand om vägledning vad gäller vidare studier. Det finns således en tydlig uppdelning och en avgränsning av arbetsuppgifterna mellan dessa två typer av vägledare. Detta är också en tydlig skillnad mellan Sverige och Danmark. Rektorerne har ansvar för vägledningen på gymnasieskolorna i Danmark men styrs av de statliga styrdokumenterna. Sammanfattningsvis kan man säga att styrningsansvaret för vägledningen är fördelat mellan stat och kommun i Danmark. Det finns uppenbarligen en stark statlig styrning och en tradition av årliga utvärderingar där man återkopplar till styrdokumenterna samt statistikredovisningar. Såväl mål- som regelstyrning styr vägledningsverksamheten i Danmark. I Sverige är det endast målstyrning som kan sägas. Ytterligare en skillnad som framkommit indirekt i intervjuerna är även om jag inte har haft någon fråga som handlat om det är, att de kvalifikationer som man i Danmark vill att en studie- och yrkesvägledare ska ha varierar ganska kraftigt, medan det i Sverige är tydligt att man för att anställas längre än ett år inom det offentliga skolväsendet ska ha studie- och yrkesvägledarexamen.

En likhet mellan Sverige och Danmark är att samtliga studie- och yrkesvägledare och deras chefer upplever att det är ont om tid, ont om tid för vägledning, för att kunna diskutera med kollegor, för att göra skolbesök osv. En annan likhet är att man anser att det positiva med jobbet är kontakten med eleverna och att det är varierande och positivt att hjälpa människor.

9 Avslutning

9.1 Slutdiskussion

Jag ska nu redovisa de slutsatser som jag dragit av de resultat som framkommit:

Genom intervjuerna har det framkommit flera skillnader mellan de undersökta vägledningscentralerna i Sverige och Danmark. Den största skillnaden har att göra med hur verksamheten är organiserad och styrs. 2003 infördes en vägledningslag i Danmark vilken tydligt styr verksamheten på bland annat ”Studievalg”. De 7 ”Studievalg” som finns i Danmark har olika kontrakt med staten eftersom de bedrivs av olika aktörer, men en tydlig statlig styrning och finansiering. Det finns också samarbete mellan de olika Studievalg i Danmark. Detta har medfört en tydlighet när det gäller de arbetsuppgifter som ska utföras av studie- och yrkesvägledarna och en större enhetlighet vad gäller den studie- och yrkesvägledning som varje gymnasieelev kan vänta sig att få i olika delar av Danmark.

I Sverige är verksamheten på vägledningscentralen organiserad, styrd och finansierad av kommunen. Det finns visserligen statliga styrdokument som t ex skollag, Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering m.m. på statlig nivå, men ingen vägledningslag som så tydligt styr verksamheten som i Danmark. Ansvaret för vägledningens utformning ligger alltså huvudsakligen hos kommunerna som utformar vägledningen på lite olika sätt. Detta har lett till stora skillnader mellan olika kommuner när det gäller vägledningens kvalitet. I vissa kommuner har rektorerna på varje gymnasieskola ansvar för vägledarna medan andra kommuner har valt att samla vägledarna i gemensamma vägledningscentra. Man skulle kunna säga att det är ett stort glapp mellan utformning av policy och implementering av policy i Sverige. Van Peter och Van Horn (1975) definierar implementeringsprocessen som ”de handlingar av offentliga eller privata personer (eller grupper) som är inriktade på att uppnå mål som fastställts i tidigare policybeslut” (s.445). Man skulle också kunna säga att tolkningsutrymmet för kommunerna vad gäller de nationella mål för studie- och yrkesvägledningen som ska uppfyllas är stort. Anledningen till att kommunfullmäktige på det undersökta vägledningscentrat i Sverige har valt att flytta ut vägledningsverksamheten från skolan är att man är övertygad att verksamheten på så vis blir bättre. På vägledningscentrat har studie- och yrkesvägledarna kollegor att diskutera med och cheferna finns tillgängliga. Trots att vägledningen enligt elevenkäter blivit mycket bättre sedan man bildade vägledningscentrat i Sverige har man problem med att tydliggöra sin verksamhet ute

på gymnasieskolorna. Det finns emellertid en medvetenhet om denna problematik, men man verkar inte riktigt veta vad man ska göra åt det. Såväl chefen som vägledarna efterlyser en tydligare styrning av vägledningen. Om det gjordes från statens sida skulle enhetligheten i landet antagligen bli större, men kanske räcker det inte med centrala styrdokument...? Kanske skulle det bästa vara att återförstatliga skolan och vägledningen så att även finansiering sker från staten?! Kanske är det nationella mål med tydlig resultatuppföljning som vi efterlyser? Kanske skulle fortbildning av lärare, rektorer och kommunpolitiker om vägledningens betydelse vara lösningen?

Såväl Sverige som Danmark har följt relativt likartade institutionella utvecklingsmönster med statens roll och den offentliga sektorn i den ekonomiska sfären som varit stor, främst genom investeringar i infrastruktur, utbildning och forskning samt i social välfärd ([Norden, de nordiska ländernas officiella samarbete](#)). Emellertid har den politiska kulturen förändrats i Sverige sedan 1970-talet på det viset att tilltron till centralt beslutad planering och rationalism har minskat betydligt. Det finns med andra ord skillnader mellan Sverige och Danmark när det gäller den politiska kulturen. Kanske är det nu läge att åter igen börja se de fördelar som centralt beslutad planering har jämfört med den kommunala planeringen som fått råda under senare år, åtminstone när det gäller studie- och yrkesvägledningens utformning i Sverige?!

Vad var det som gjorde att man överlät ansvaret för skolan och vägledningen till kommunerna i Sverige medan man i Danmark valde en annan väg? Enligt många inblandade politiker var ett av skälen att besluten skulle flyttas ”närmare medborgarna”. Det fanns med andra ord en demokratiseringsaspekt med i beslutet. Man trodde att skolan och därmed också vägledningen på så vis bättre kunde anpassa sig och utformas efter lokala förutsättningar. Problemet blev enligt Jan Björklund med flera som diskuterar detta ingående i boken *Kommunaliseringen av skolan* (2011) emellertid att kommunalpolitikerna inte hade tillräcklig kunskap om skolan och vägledning för att kunna synliggöra och utveckla verksamheten på det sätt som man hade tänkt.

Det är viktigt att vägledningen för gymnasieungdomar liksom för andra grupper i samhället fungerar bra. Att få studie- och yrkesvägledning från tidig ålder i skolan för att sedan kunna göra komplicerade val av gymnasieutbildning, högskoleutbildning eller yrkesutbildning är livsviktigt. Det är viktigt för ungdomarna som tvingas göra fler och fler val, det är viktigt för studie- och yrkesvägledarna som yrkesgrupp och det är viktigt för Sverige för att avbrotten

och felvalen minskar och utbildningen effektiviseras.

Jag ser en koppling mellan hur mina respondenter upplever sin arbetssituation och hur organisationen och styrningen på vägledningscentralerna i respektive land ser ut. Det är märkbart att statens inblandning i vägledningen i Danmark är bra på flera sätt, men den är också ifrågasatt av de danska vägledarna eftersom den ibland styr och begränsar ungdomarna för mycket. Det gäller framför allt det faktum att ungdomarna tvingas gå vidare till högre studier inom två år för att få bonuspoäng. Slutsatser av de svenska studie- och yrkesvägledarnas upplevelser av sin arbetssituation är att deras uppdrag på gymnasieskolorna behöver tydliggöras så att deras kompetens utnyttjas mer.

Även om syftet med denna studie varit att peka på skillnader mellan länderna, t.ex. när det gäller hur studie- och yrkesvägledarna upplever sin arbetssituation, finns det även likheter som kan vara värda att nämnas, t.ex. det faktum att studie- och yrkesvägledarna i båda länderna upplever det stressigt att ha ansvar för alltför många skolor och elever. En annan likhet mellan Sverige och Danmark är att samtliga studie- och yrkesvägledare och deras chefer upplever att det är ont om tid, ont om tid för vägledning, för att kunna diskutera med kollegor, för att göra skolbesök osv. En annan likhet är att man anser att det positiva med jobbet är kontakten med eleverna och att det är varierande och positivt att hjälpa människor.

9.2 Förslag på vidare forskning

För att ytterligare vidga perspektivet på hur studie- och yrkesvägledningen är utformad och styrd i Danmark skulle det vara intressant att intervjua de s.k. ”gennemførelsevejledere” som liksom ”Studievalgs” studie- och yrkesvägledare bedriver studie- och yrkesvägledning för gymnasieungdomar i danska gymnasieskolor. ”Gennemførelsevejledere” vägleder ungdomarna om de val och problematik som har att göra med den gymnasieutbildning som de genomgår, medan studie- och yrkesvägledarna från ”Studievalg” vägleder om de val av studier och yrke som kommer efter gymnasiet. Vad tycker gymnasiets ”gennemførelsevejledere” och eleverna om denna uppdelning av vägledarnas arbetsuppgifter? Vad tycker ”gennemførelsevejledere” och eleverna om situationen före och efter vägledningslagens införande?

Genom att vända blicken mot såväl öster som väster skulle vi kunna bedriva mer relevant forskning, och lära oss ännu mer om eventuella skillnader och likheter som antagligen finns mellan Sverige och andra nordiska länder, när det gäller studie- och yrkesvägledningens

utformning och organisation och studie- och yrkesvägledarnas arbetssituation.

10 Käll- och Litteraturförteckning

CIRIUS (2008) *Guidance in Education- the educational guidance system in Denmark*
http://www.eng.uvm.dk/~media/Files/English/PDF/090526_guidance_in_education.ashx

Dahlstedt, L (071128) ”Allt ljus på vägledningen”
Myndigheten för skolutveckling

Denk, T (2009) *Politisk kultur*
Malmö: Liber AB

EU: s institutioner (2009) *Ett europeiskt område för livslångt lärande*
Sammanfattning av EU-lagstiftningen
http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11054_sv.htm

Hartman, J (1998) *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*
Lund: Studentlitteratur

Hill, M (2007) *Policyprocessen.*
Malmö: Liber AB

Högskoleverket (2012) *Övriga utbildningsformer*
<http://www.studera.nu/download/18.27d86368130216405a6800016301/foi.pdf>

Johansson, L (2011) ”Lärarens uppdrag är mycket svårare i dag”, i Isaksson, C (red)
Kommunaliseringen av skolan – vem vann egentligen
Stockholm: Ekerlids Förlag, kap. 9, s.136

Kvale, Steinar & Brinkman, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun.*
Lund: Studentlitteratur AB

Lindh, G (071128) ”Vägledningens viktiga villkor”
Myndigheten för skolutveckling

Lundahl & Nilsson (2010, kap.1) *Att bana vägen mot framtiden*

Lund: Studentlitteratur

Ministeriet før Børn og Undervisning 2008

Guidance in Education – the educational guidance system in Denmark.

Nielsen, A. (2005) ”Kontraktstyrning: Regionale kvaliteter i Studievalg”

UddannelsesGuiden. Ministeriet for Born og Undervisning

http://www.ug.dk/flereomraader/videnscenter/vejltmaer/viavejledning/kontraktstyring_regionale_kvaliteter_i_studievalg_annette_nielsen.aspx#forfatteren

Nilsson, M ”Studievägledning får kritik”, Svenska Dagbladet, 6 juli 2011, s.1

Norden - De nordiska ländernas officiella samarbete *Näringsliv och ekonomi*

<http://www.norden.org/sv/fakta-om-norden/naeringsliv-och-ekonomi/naeringsliv-och-ekonomi/>, Besökt 20 maj 2012-05-12

NVL Nordiskt nätverk för vuxnas lärande. Odaterad

Studie- och yrkesvägledning/Karriärvägledning i Sverige

<http://www.nordvux.net/page/477/sverige.htm>, Besökt 10 maj 2012

OECD (2002) *Review of Career Guidance Policies*

<http://www.oecd.org/dataoecd/51/19/2088292.pdf>, (2011-10-09)

Plant, P (2007) ”Partnerskap för kvalitet i vägledningen”

Myndigheten för skolutveckling

Rothstein, B (2005) *Sverige – de ideologiska statsapparaternas förlovade land.*

Köpenhamn: Systime Förlag

Skolverket 2009: *Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesvägledning.*

Skolverket (2010:800) *Den nya skollagen.*

Skolverket *Europeiskt nätverk för livslång vägledning*

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/syv/europeiskt-natverk-for-livslang-vagledning-1.125569> , Besökt 29 maj 2012

Skolverket 2008: *Kvalitet i studie- och yrkesvägledningen – hela skolans ansvar*, kap.1, s.6

Stenlås, N (2011) ”Kommunalisering : Vägen bort från en skola för alla”, i Isaksson, C (red) *Kommunaliseringen av skolan – vem vann egentligen?*
Stockholm: Ekerlids Förlag, kap. 4, s.65-84

Thuré, S (071206) ”I väntan på de politiska initiativen”
Myndigheten för skolutveckling

Øresunddirekt(2012) *Studie- och yrkesvägledningen i Danmark*

http://www.oresunddirekt.se/Utbildning/Danska_gymnasieutbildningar/Studie_och_yrkesvaegledning_i_DK.aspx

Besökt 13 maj 2012

11 Bilaga 1

Intervjufrågor

Jag skulle vilja ställa några frågor om ditt arbete. Är det ok att spela in våra röster för att senare kunna gå igenom intervjun igen och kontrollera att jag har uppfattat saker och ting rätt? Annars måste jag skriva oerhört mycket. Jag ska försöka att förstå danskan. Om det inte går bra kommer jag att fortsätta på engelska.

1. Hur skulle du beskriva din arbetsituation?
2. För- och nackdelar med ditt jobb?
3. Hur är verksamheten organiserad? (Denna fråga är ställd till respektive chef)
4. Är verksamheten integrerad i skolan?
5. Hur finansieras verksamheten?
6. Vad styr din verksamhet? (lokala och officiella styrdokument)
7. Vilka styrdokument styr dig i din vardag?
8. Vilka olika dilemman/målkonflikter finns, dvs. vilka har du upplevt eller upplever du för närvarande?